

Az irodalomtudomány új műhelye

Konferenciánk az újjászületett kolozsvári magyar irodalomtudományi tanszék s a tanszék körül kialakult tudományos műhely(ek) szakmai teljesítményének első olyan megmérése, mely alkalmat ad anyaországi kollegáinknak is arra, hogy kérdéseikkel, kritikai megjegyzéseikkel kifejezésre juttassák egy tágabb szakmai közösség véleményét és igényeit. Hisz ma már tarthatatlan, hogy munkánk eredményeinek megítélésében kettős mércével mérjünk. A kérdés: eleget tudunk-e tenni egyidejűleg a belső és a külső elvárásnak?

A belső elvárás: a hagyományosan erdélyi magyar tudományosságnak nevezett paradigma szerinti, a külső elvárás a mindközönségesen tudományosnak nevezett egyetemes normák kritériumsora. A kilencvenes évek elejéig talán még el lehetett kerülni, hogy az ún. nemzeti tudományok valamelyikének erdélyi művelője e kétféle elvárás különbözőségével kénytelen legyen szembe-sülni és a hivatása szempontjából döntő következtetéseket levonni. A nagyfokú elszigeteltség volt az akadály és egyszersmind mentés is azok számára, akik a társadalomtudományok valamelyikében a külföldi szakirodalom ismerete nélkül, bezártságra kárhóztatva próbáltak elmélyedni. A diktatórikus hatalom által tiltott anyanyelvű források avagy a „szellemőröktől” tudatosan rejtgetett múltbeli kincsek értéke és feltárásának vonzereje éltette a nyelvészt, történészt, irodalmárt és folkloristát: nagy győzelemnek számított az is, ha egyáltalán sikerült ún. anyagot gyűjteni az erdélyi társadalom valamely aspektusára vonatkozólag, s minthogy ez volt a legveszélytelenebb, tudományos eredményként lehetett közölni minden értelmezetlen adattárat vagy adalékot, mely a nyelvre, irodalomra, történelemre, népéletre, intézményekre, stb. vonatkozott. Részben a politikai körülmények magyarázzák tehát, hogy a társadalomtudományok erdélyi művelőinek többsége számára az elméleti, a terminológiai, az értelmezésmódszertani avagy hermeneutikai kérdések feltevése úgyszólván fölösleges fényűzősszámba ment, netán a „kozmpolita divatjelenség” címkét kapta.

A „védekező kollektivitás” reflexe (Babits) működött a tudományban is: megkülönböztetett figyelemben részesült itt minden, ami a veszélyeztetett közösség identitásának igazolását szolgálta, és háttérbe szorult a kisebbségi helyzet korlátait transzcendáló, a tudományosság egyetemes normáit elfogadó elváráshorizont, mely lehetővé tette volna az Erdélyben művelt társadalomtudományok színvonalának viszonyítását a nemzetközi mezőnyhöz.

E megmértetés feltételeinek teljesítése — úgy tűnik — nem állott érdekében sem a hatalomnak, sem az említett tudományok művelőinek. A legközvetlenebbül adódó versenyhelyzetekben, a román intézmények által szervezett konferenciákon, a magyar tudományos műhelyek képviselői nem lehettek jelen: vagy azért, mert nem kaptak meghívót, vagy azért, mert tartózkodtak a részvételtől. Külföldre pedig — ritka kivételekkel — eleve nem engedték ki őket. Így hát sem románul, sem más nyelveken nem igyekeztek, mert nem voltak kénytelenek, megtanulni. Az erdélyi magyar társadalomtudósok többsége — tudatosan vagy öntudatlanul — arra rendezkedett be, hogy saját kisebbségi magyar társadalmának közvetítsen — lehetőleg a megmaradásra ösztönző — sajátos, nemzeti értékeket.

A műszaki és a természettudományok képviselői számára mindig is egyértelmű volt, hogy a tudományos eredmények terén a kettős könyvelés úgyszólván képtelenség: a mechanikának, matematikának vagy fizikának például nincsen nemzetisége, tehát a verseny a nemzetközi mezőnyben egyszerűen elkerülhetetlen. Az a paradox helyzet állt elő, hogy a műszaki és a természettudományok képviselői sokkal többet adtak elő és publikáltak idegen nyelveken, mint például a filológusok. Így váltak ismertekké az ország határain túl is. Ezzel szemben a társadalomtudományok erdélyi magyar művelői általában azzal a hivatástudattal éltek, hogy az „erdélyi magyar tudományosság” a nemzeti közösség fenntartásának szolgálatában áll: legitimitását valójában tudományon kívüli — a kisebbségi helyzettel magyarázott — társadalmi szükségletek indokolják.

A bizonyos értelemben mindig is öncélú és szabad, minden haszonelvűségtől mentes tudományos vizsgálódás és ismeretszerzés eszményét némiképp feladva a romániai magyar társadalomtudományi műhelyek a közösség számára hasznosnak vélt tevékenységet részesítették előnyben: a nemzeti önazonosságában veszélyeztetett kisebbségi társadalom igényeinek próbáltak megfelelni. És volt mire alapozniuk, hiszen Erdélyben az is vásárolt történelmi, nyelvészeti, irodalom- és néprajztudományi kiadványt mint identitás-szimbólumot, akinek szakmailag semmi köze nem volt ezekhez a területekhez. Ezek a könyvek népszerűek voltak az anyaországiak körében is, hiszen elsősorban érzelmi funkciót hordoztak: magának Erdélynek a jelképeivé váltak. De ez a közönségsiker vajon kárpótolhat-e annak a szakmai presztízsnak a hiányáért, amit a nemzetközi tudományos fórumok elismerése biztosíthatna? Különös, hogy annak a Bolyainak a szülőföldjén, akire épp egyetemessége okán vagyunk oly büszkék, ilyen — a természet- és társadalomtudományokat élesen elválasztó — kettős megítélés alakulhatott ki, mely által mintegy felmentést nyert minden

nemzetinek nevezett tudomány az alól, hogy önmagának állított kritériumait az egyetemes normákhoz közelítse.

Nyolcvankilenc után elkerülhetetlen a szembenézés ezzel a hagyománnyal. Egyrészt: politikusaink ma már felmenthetnek attól a teheről, hogy „közszolgálati” tudományt műveljünk; a sajtó is tág teret nyújt ama nemzeti érdekek szabad kifejezésének, melyeket eddig jószerivel a történetírás, irodalom-történet, nyelvtudomány, stb. mezébe bújattunk. Másrészt: számunkra is kinyílt a világ: az ember, ha ad magára valamit, elfogadja a külföldi meghívásokat, eljár a nemzetközi konferenciákra, és szakterületéről a tudomány egyetemes kódjai szerint kénytelen szólni. Ha nem ezt teszi, nem számíthat arra, hogy a szakmában elismerik. Volt már alkalmam nemegyszer hálás hazai közönség előtt beszélni kedvemre való témákról. De mindegyre tapasztalom: ami szép magyar nyelven, akár célzások szintjén is magától értetődő, többek közt azért, mert igencsak ráhangolt közönséghez szól, annak tárgyi és értéktartalma teljesen elveszhet más nyelveken, idegen közönség előtt. Kezdem megtanulni: a határon túl, a legközelebbi szomszédban is csak úgy válik érthetővé sajátos helyzetünkben fogant sajátos közölnivalónk, ha megfelel egy közös fogalmi nyelvvel és ellenőrizhető módszerrel kapcsolatos elváráshorizontnak. Számomra bcbizonyosodott: a legsajátosabban magyar vagy erdélyi témákról is csak úgy lehet — tudományos szempontból — hatásosan/hatékonyan beszélni, ha a nyelvek és kultúrák közötti átjárást egyetemes közvetítő fogalmak teszik lehetővé. Ehhez nem elegendő az egyszerű fordítás. Előadásunk a legpontosabb fordítás esetében is hozzáférhetetlen, ha nem alkalmazkodunk a követelményhez, hogy leíró és értelmező diskurzusainkban a tárgyra vonatkozó nemzetközi tudományos (meta)nyelv(ek) alapfogalmait használjuk. S ha ezt már elfogadtuk, akkor is külön gondot okoz, hogy megfeleljünk a korszerűség igényének, hiszen a tudomány nyelve sem örök, hanem a szellem hódító szenvedélyéhez illőn változnak, finomulnak az eszközei, hogy új meg új oldaláról, a maga összetettségében ragadják meg a tárgyat, mely a mi esetünkben — történeti tudományokról lévén szó — maga is természetszerűen változik, legyen az a társadalom, a nyelv, az irodalom, minden, ami az időnek alávetetten létezik.

Saját nyelvünkről, irodalmunkról, kultúránkról nyilván gazdagodik a képünk, ha a nyelvész egy eddig rejtett nyelvemléket, a filológus lappangó kéziratokat, a folklórkutató új mesevariánsokat, a régész honfoglaláskori sírokat tár fel. Ám akár a leggazdagabb lelet bemutatása is csak akkor felel meg a tudományos normáknak, ha értelmezése által megvilágítást nyer a funkciója és értéke is az adott hagyomány egészében. A társadalomtudós az interpretáció eszközeivel írja bele magát a nemzeti kultúrába, ideális esetben olyan nyelven, hogy az értelmezett jelenség és annak helye a mi világunkban a másik, az

idegen kultúra képviselője számára is hozzáférhető legyen. Tárgyunk lett legyen bármennyire is sajátosan nemzeti, értelmezésének tudományos módszere és kódja meg kell hogy feleljen a nemzetközi, az egyetemes normáknak. Éppen-séggel így szolgálhatjuk igazán méltó módon nemzeti értékeinket is, hiszen csak így tudjuk valóban megosztani őket az irántunk érdeklődő világgal.

Hét évvel ezelőtt a mi térségünkben lehetetlennek tűnt akár csak elképzelni is az irodalom szabadon működő intézményrendszerét. A könyvkiadást és az irodalmi sajtót a jól ismert ideológiai és gazdasági korlátozások sújtották. A cenzúra talán a szépirodalomnál is szigorúbban akadályozta a kritikai diskurzusok többszólamúságát, és egyáltalán magát a kritikát. Az irodalomtudományi tájékozódást és igényes kutatómunkát a nemzetközi forrásoktól és fórumoktól elzáró, mesterséges elszigeteltség nehezítette meg.

A kisebbségi kultúrában ez különösen súlyos következményeket vont maga után: az írók, kritikusok, egyetemi tanárok tömeges kivándorlása nyomán a nyolcvanas évek közepétől úgyszólván kiürültek az intézmények. Az irodalmi és tudományos élet a vegetálás szintjére süllyedt. Csoda-e, hogy az amúgy is szegényes irodalomkritika — eszményi hivatása helyett — arra szorított, hogy már-már válogatás nélkül számon tartson, üdvözöljön mindent, ami még magyar nyelven egyáltalán megjelenhetett?

A kisebbségi irodalmi életénck amúgy is mindig a leggyengébb oldala volt a kritika. Ez a közösség — helyzeténél fogva — az anyaországainál nehezebben tűrte az irodalmi vagy egyéb nemzeti értékek tárgyszerű elemzését, racionális bírálatát. Itt a felfokozott nemzeti érzékenység bármiféle kifogásra a „védekező kollektivitás” reflexeivel válaszolt: sajátos értékeinek minőségelvű megítélését és a legkisebb elmarasztalást is identitását sebző sérclekmént fogta föl.

A kelet-európai nemzetek kultúrájára általában jellemző ez a kritikával szembeni irritáltság. A tisztán esztétikai szempontokat érvényesítő műbírálatnál, például, e térség irodalmaiban sokkal elterjedtebb az ideológiai-erkölcsi értékekre összpontosító értelmezés, melyben nem a mű egyetemes üzenetére, formateremtő elveire, hanem annak partikuláris, az adott közösség helyzetudatát kifejező jelentésrétegeire esik a hangsúly. Fokozottan érvényes ez az ideologikus tendencia a nemzeti kisebbségek irodalmi kultúrájában.

Ilyen körülmények között nem volt könnyű a helyzetük az irodalomtudomány erdélyi magyar művelőinek sem. Trianon óta itt hét évtizeden át elsősorban (majdhogynem kizárólag) a filológiai kutatásokat, a nemzeti hagyomány mentését, ápolását tekintették az irodalmár fő feladatának. A nemzetközi tájékozódás, a szélesebb bölcséleti és esztétikai alapozás, az

irodalomelméleti kérdéshorizont igénye úgyszólván luxusnak, kozmopolita allűrnek tűnt.

A közvetlen társadalmi elvárások és az egyetemi tudományoszmény között tehát mindig is észlelhető volt a szakadék. S most elsősorban az utóbbi huszonhét évre, saját egyetemi pályámra gondolok. Szakmai, oktatói kötelességem — a nemzetközi szakirodalomban való folytonos tájékozódás, az egyetemi szintű ismeretközlés vagy interpretáció igénye — és az irodalmi életben vállalható (például kritikus) szerep között sohasem alakulhatott ki az összhang. A strukturalista, szemiotikai, majd a posztstrukturalista elméleti orientációt és ennek megfelelő kritikai diskurzust a hazai irodalmi életben mindig is idegenkedve fogadták, s — holott ezek az irányzatok már jelentős nyomot hagytak, asszimilálódtak az új kritikusnemzedék írásaiban is — ez az elutasítás mindmáig érezhető.

Nyolcvankilenc után azonban az áttörés reményére jogosít fel egyrészt az irodalomtudományi tanszék létszámának, másrészt tudományszervező szerepének jelentős, majd hogyanem ugrásszerű növekedése. Kettőről nyolcra gyarapodott a tanszéken dolgozó irodalmárok száma, és jelenleg mintegy huszonöt magiszter- és doktorjelölt tudományos munkáját irányítja. A továbbiakban ennek a műhelynek a vonzáskörében kibontakozó kritikai irányokat és irodalomtudományi kutatásokat fogom — röviden — bemutatni.

Miközben továbbra is tagadhatatlanul szükség van a hagyományfeltárási filológiai munkára — forráskutatásra, kiadói és sajtórepertóriumok elkészítésére, stb. — melyet helyettünk senki más nem végezhet el, a tanszéken és a tanszék körül folyó kutatói tevékenységben megnövekedett a regionalizmus korlátait meghaladni kívánó tudományos vállalkozások súlypontja. Ez az orientáció az erdélyi magyar kultúra európai látókörű képviselőinek legjobbjait, leginkább Kuncz Aladárt és az Erdélyi Fiatalokat tekinti mértékadónak, és arra a szellemi-erkölcsi imperatívuszra alapoz, hogy a kisebbségi helyzet sem az irodalomban, sem a tudományos életben nem menthet fel az egyetemes normákhoz való igazodás kötelessége alól. A tanszékünk által rendezett magiszter- és doktorjelöltek konferenciáján ez lett a meghatározó paradigma.

Válogatni a sajátos hagyományból, modellként emelni ki a példát, amelyhez a jelenben igazodunk — már önmagában is kritikai gesztus. A kisebbségi kultúra és irodalom történetének és értékrendjének alapvető kérdéseiről a tágabb összefüggéseket figyelembe vevő, elméleti igénnyel beszélni — egy lépés afelé, hogy a bezárkózó, provinciális diskurzus korlátait meghaladjuk. Az említett konferencián *Paradigmaváltás egy „analógia nélküli” korban* címmel Cseke Péter elevenítette fel azt a két világháború közötti erdélyi magyar szellemi-

ideológiai irányzatot (a Tizenegyek és az Erdélyi Fiatalok mozgalmát), mely az értékteremtés minden formájában, különösen az irodalomban és a társadalomtudományokban — kisebbségi körülmények közepette is — az egyetemes távlatokra való nyitottság hirdetője-szószólója volt. E mozgalmak ifjú képviselői a két világháború között, a húszas években „a friss európai szellemi áramlatokba kapaszkodtak, és a megújulást egyetemes parancsként tételezték”. Az irányzat kiteljesedését, a valódi paradigmaváltást azonban megakadályozták az újraéledt nacionalizmusok és a világháború, és a kisebbségi kultúrában hosszú évtizedeken át ismét a bezárkózás jelei kezdtek elhatalmasodni. Lassan megszilárdult az irodalomkritikai terminológia is, mely ezt a folyamatot mintegy szentesítette, véglegesítette: a „magyar irodalom” és a „kisebbségi magyar irodalmak” nem csupán az új történeti-politikai helyzetet megnevező kategóriák szerint kezdtek távolodni egymástól, hanem a kritikai elváráshorizontok és értelmezési szempontok szerint is, melyeket az irodalmárok itthon és az anyaországban e kétféle kategóriára megkülönböztető módon alkalmaztak.

Az, hogy egyazon nyelven több irodalom is létezik, nem páratlan a mai világban: beszélünk például német irodalmakról, angol irodalmakról, spanyol irodalmakról és így tovább. Problematikus azonban az, ha egy irodalom értékei valamely irodalmon, esztétikán kívüli nézőpontból különleges megítélés alá esnek, ha másféle mércét alkalmaznak rájuk, mint általában az irodalmi művekre. Nos, nyolcvankilenc után végre szabadon kibontakozhatott a vita erről a sokak által kifogásolt kritikai megkülönböztetésről, mely a kisebbségi helyzetben született művek elbírálásában a politikai, ideológiai, erkölcsi vagy egyéb szempontokat az esztétikai szempontok fölé rendelte. Ezt a vitát foglalta össze Végh Balázs konferenciánkon bemutatott előadása (*Konkrétum és absztrakció, avagy a kisebbségi irodalom elmélete*), melyben a bevett irodalomkritikai gyakorlat fonásáigára rámutatva állást foglalt a bezárkózás tendenciáját erősítő „gettósítás” káros hatásaival szemben, és az elméleti—terminológiai tisztázás érdekében Roland Barthes irodalom-meghatározását vette alapul, miszerint az irodalom egyrészt művek, másrészt intézmények rendszere. Ebből kiindulva „ha az irodalmat művek rendszereként fogjuk fel, a kisebbségi irodalom együtt tárgyalható az anyaországi irodalom művcivel, ha pedig intézmények rendszereként, akkor az egyes irodalmak külön fejezethez tartoznak.” Ennek megfelelően a kisebbségben alkotott irodalmi művekre nem kell sem külön elméletet, sem külön értékrendet alkalmazni. Ezzel a felfogással összhangban értelmezi Szakács István Péter is a kanadai magyar irodalmat (*A nyelv átváltozásai a kanadai magyar irodalomban*).

Ugyancsak esztétikán kívüli, ideológiai szempontok értékrendtorzító hatását vizsgálta Tapodi Zsuzsa *Gumipitypang és irodalomkritika* című előadásában.

Készülő disszertációja valójában az első alaposabb elemzés arról a szellemi értékromboló hatásról, melyet a korabeli — egyébként egész Kelet-Európára jellemző — sematikus irodalomszemlélet, különösen annak egyik legmarkánsabb képviselője, Gaál Gábor, idézett elő több évtizedre is meghatározó módon a romániai magyar irodalmi köztudatban. Recepciótörténeti vonatkozásban — kritikák, irodalomtörténeti kézikönyvek és tankönyvek nyelvezetében — jól kimutatható, milyen hosszú ideig tartotta magát az a „kánon”, melyet az említett irodalomszemlélet hagyományozott az utókorra.

Ennek a kánonnak a lebontása, és feltehetőleg egy új kánon alakítása felé mutatnak ma azok a kritikai és irodalomtörténeti interpretációk, melyek a 20. századi magyar irodalom vezető alkotói közt számon tartott Sütő András, Székely János és Méliusz József életművét elemzik. Lázok János, Szász László és Borcsa János készülő doktori disszertációinak közös vonása, hogy az eddig követett, főképpen ideológiai vagy nemzeti elváráshorizont kizárólagosságát megszüntetve új szempontokkal közelítenek a művekhez. Lázok János a mintegy húsz éve vitatott Sütő-drámák értelmezésében arra a metaforikus mélyszerkezetre fordítja a legnagyobb figyelmet, mely — a korabeli ideológiai kontextusban értelmezhető jelentéseken túl — e drámák egyetemes művészi üzenetét közvetíti (*A hetvenes évek Sütő-drámáinak világképe*). Tanszékünk nagykőrösi doktorandusa, Szász László, az érdemeihez mérten eddig feltűnően mellőzött marosvásárhelyi író, Székely János posztumusz filozófiai esszékötetét elemezve egy nagyformátumú, sok tekintetben eredeti gondolkodó értékrendszerét mutatja be, meggyőzően bizonyítva, hogy *A valódi világ* (1995) fejezeteiben „egy sajátosan kelet-európai egzisztencialista világnézet” ölt formát (*Egy szerencsés kelet-európai. Értelmezési kísérlet Székely János illúziótlan világképehez*). Méliusz József líráját értelmezve Borcsa János azt demonstrálja, hogy a pálya utolsó szakaszában írott művek hogyan teszik lehetővé, hogy a romániai magyar irodalom egyetlen tipikusan avantgárd alkotójának életművét, akiről eddig főként világnézeti szempontú elemzések születtek, a követett formaelveket tekintve is szerves folyamatként érzékeljük. Ő az első olyan szerző, aki Méliusz avantgárd modernségének gyökereit világirodalmi kontextusból eredezteti (*Állandóság és változás, illetve folyamatosság és szakítás Méliusz József költészetében*).

De a kialakult kánon módosítására nem csupán az erdélyi irodalom vonatkozásában történnek kísérletek: eddig soha nem alkalmazott elméleti, poétikai szemléletmód teszi lehetővé, hogy a magyar irodalom klasszikusairól új irodalomtörténeti diskurzusok keletkezzenek. Ebben a vonatkozásban rendkívül érdekes kísérlet a 17. századi prédikáció mint irodalmi műfaj prózapoétikai vizsgálata, melyet Gábor Csilla végez Káldi művei kapcsán (*Idézetek prózapoé-*

tikája. Káldi György forráskezelésének kérdései), vagy a 20. századi magyar íróról, Karinthy Frigyesről kialakult egyoldalú irodalomtörténeti kép dekonstrukciója, melyre egyik legfiatalabb doktorandusunk, Török Dalma vállalkozott (*Egy új Karinthy-kép felé*). És van olyan eset is, amikor a kánon módosulására azért kerülhet sor, mert a kutatómunka során új, eddig ismeretlen kéziratok kerülnek napvilágra: az irodalomtörténész Egyed Emese ebben a szerencsés helyzetben van, amikor a 18. századi testőríró, Barcsay Ábrahám munkásságát újraértelmezi és -értékeli (*Mennyei barátom. Barcsay levelei Orczy Lőrinchez*^{*}). Plettl Rita arra tesz kísérletet, hogy a kortárs szöveg-szemantikai elméletekből alkalmazott érvekkel bizonyítsa Széchenyi *Önismeret* című művének kompozíciójára vonatkozó új hipotézisét (*Az Önismeret szerkezeti kérdései*).

Az új kritikai irányok legszembetűnőbb sajátossága azonban legfőképpen a kulturális bezártságból való kitörés eszközeinek keresése: a kitekintés a szűkebb és tágabb értelemben vett kelet-európai és európai kontextusra, valamint az irodalomelmélet folytonos megújulásának egyetemes folyamataira. Horváth Andor például a két világháború közötti román esszéirodalom kapcsán a román értelmiség identitásproblémáival foglalkozik (*Kultúra és nemzettudat. A román értelmiség identitás-problémái a két világháború közötti román esszéirodalomban*), Ungvári-Zrínyi Ildikó pedig a kelet-európai abszurdnak a nyugatiétól eltérő sajátosságaira mutat rá gazdag drámairodalmi anyagot felhasználva (*A kelet-európai abszurd: színe és visszája*).

Az egyetemesség igénye felé történt elmozdulást jelzi az a tény is, hogy a konferencián elhangzott dolgozatok több mint egyharmada kifejezetten elméleti jellegű. Ez még akkor is örömdetes, ha egyik-másik szerzőnek a szakirodalmi tájékozódás korlátaival kell szembenéznie. Az ezredvégen felmerült alapvető történelemfilozófiai problémák iránti érdekeltségünk mutatkozik meg például Hubbes-Rombauer László nagy erudícióval és érettséggel megírt tanulmányában, mely a *Művészet és apokalipszis* című magiszteri dolgozatának egy részleteként hangzott el konferenciánkon (*Rendteremtő képzelet az apokaliptikában*). Ugyancsak széles körű bölcséleti tájékozottságra és elméletalkotó képességekre vall Józsa István doktori disszertációjának *Az osztenzív megismerésről* szóló fejezete, melyben a 20. század kognitív pszichológiai és hermeneutikai stúdiumainak eredményeit összegzi igencsak célirányosan, saját művészetelméletének — *A művészet mint megismerés* — megalkotása érdekében. Hasonlóan merész kísérlet a Berszán Istváné, akinek dolgozata —

^{*}Kötetünk véglegesítéséig a szerzőnek, sajnos, nem állt módjában eljuttatnia előadásá kézirátát a szerkesztőhöz. Kidolgozásbeli egyenetlenségek miatt nem olvasható gyűjteményünkben Bartha Hajnalka, Bálint Annamária és Gergely Zsuzsa előadásának szövege.

Kivezetés az esztétikából — nem csupán egy eredetinek ígérkező „atextuális” esztétikai koncepció körvonalait sejteti, hanem olyan elméleti és kritikai diskurzust alkot, mely eszközeiben, stílusában is közel áll az irodalomhoz, mintha a konstruktivista irodalomtudománynak azt az elvét követné, miszerint az irodalomtudománynak az irodalom részévé kell válnia. A Budapesten doktoráló Mihály Emőke előadása az esztétikatörténet feltáratlan értékeként interpretálja Balázs Béla munkásságának a Lukács Györgyével kortárs, vele párhuzamba állítható elméleti vonulatát (ezen belül is a bécsi korszakot), jelesül a *Dialógus a dialógusról* című írását, amelynek szubjektum-felfogása jelentős szerepet játszik az író esztétikai koncepciójának kialakulásában (*Balázs Béla Dialógus a dialógusról című művének szubjektum-fogalmáról*).

Az ezredvégi bölcséleti és irodalomelméleti kihívásokat az irodalomtörténész sem kerülheti meg. Erre figyelmeztet Orbán Gyöngyi dolgozata (*Írás és olvasás. Az irodalomtörténeti kérdések dekonstruktivista és hermeneutikai horizontja*), melyben a kortárs elméleteknek az irodalomtörténészre tartozó, megkerülhetetlen tanulságait alkalmazza. Vele kapcsolatban meg kell jegyeznem, hogy az elméleti orientációt szerencsésen párosítja az alkalmazás igényével nem csupán egyetemi szinten, de a líccumi irodalomoktatás megújításának érdekében is. Alternatív IX. és X. osztályos, szemléltető példákban bámulatosan gazdag tankönyvének visszhangja nagyon pozitív a kísérletező tanárok, de főként a diákság körében.

Legfiatalabb kutatóink, a magiszterek is figyelemre méltó irányokban indultak el. Sántha Attila kutatási témája a populáris irodalom. Dolgozatában megfontolandó érvekkel támasztja alá azt a felfogását, hogy eddigi irodalomelméleteink egyoldalúak, mert csak az ún. magas irodalom értékeit veszik figyelembe, miközben a társadalomban legelterjedtebb irodalomfogyasztási szokásokat elhanyagolják. Kritikáját konstruktív — *A populáris irodalom tudománya (f)elé* mutató — elméleti javaslataival és irodalomszociológiai argumentumokkal teszi hitelessé. A tanszéki magiszterképzés egyik legsajátosabb területét képviseli Szilágyi N. Zsuzsa dolgozata. Ő ugyanis a nyelvi világmodell-teóriát, Szilágyi N. Sándor nyelvész kolléga eredeti kognitív szemantikai elméletét alkalmazza Shakespeare egyik drámájára, összekapcsolva azt Meletyinszkij mitopoetikus világmodell-elméletével (*A mitopoetikus és a nyelvi világmodell Shakespeare A vihar című drámájában*).*

* A konferencia záróelőadását — *Ezredvég az ókortörténész szemével* — felkérésünkre Komoróczy Géza tartotta.

Előszavam egyfajta recenzióknak is tekinthető, mely igazából nem nyújthatott kielégítő betekintést a romániai magyar irodalomkritika műhelyeibe, de talán jelezni tudta a kutatások fő irányait. Az egyes szerzőkön a sor, hogy bel- és külföldi fórumokon tegyék hozzáférhetővé, versenyképesé — és így érdemben is vitathatóvá — szellemi termékeiket.

Kolozsvár, 1996. április 26.